

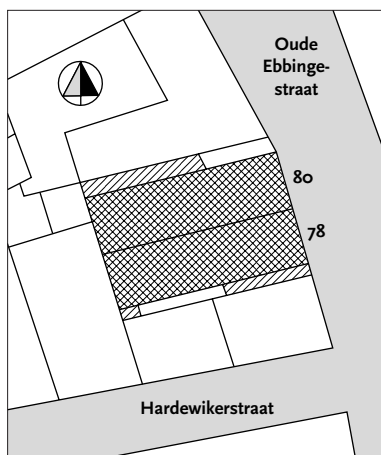
Oude Ebbingestraat 78/80, 'alwaer de gouden schaele uithanght'¹

Jan van der Hoeve, Ria van Loenen

Inleiding

In het najaar van 1996 werd het pand Oude Ebbingestraat 78 aangekocht door de heer F. Grünwald, de eigenaar van de schoenenwinkel in het pand Oude Ebbingestraat 80. Omdat deze beide panden een bouwkundige eenheid vormen, ontstond hiermee de gelegenheid om de kap te herstellen. Eerder was dat niet mogelijk gebleken, omdat de beide eigenaars niet tot overeenstemming konden komen. In de nieuwe situatie werd een bouwplan ontwikkeld voor de restauratie van de kap, vergroting en modernisering van de winkel op de begane grond en de inrichting van appartementen op de eerste verdieping en zolder.

Omdat de Afdeling Bouwtoezicht en Monumenten van de Gemeente Groningen reeds in een vroegtijdig stadium bij de bouwplannen betrokken werd, konden Aart de Goojer en Jan van der Hoeve reeds in oktober 1996 een bouw-historische opname verrichten. Bij deze opname bleken Oude Ebbingestraat 78 en 80 niet als een dubbelpand (twee huizen onder één kap) te zijn gebouwd maar als een breed pand, dat pas naderhand in tweeën is gesplitst (afb. 1 en 2)². Bij de restauratie van de kap en de verbouwing van de begane grond en verdieping in 1996 en 1997 hebben aanvullende waarnemingen plaatsgevonden door Aletta Bastmeijer, Sikke-Bart Frieling, Aart de Goojer, Jan van der Hoeve en Barbara Lampe.

Afb. 1. Situering een opzet van de panden Oude Ebbingestraat 78/80.

Schets: Jan van der Hoeve en Studio van Stralen.

1. Deze naam wordt voor het eerst genoemd in twee 17e-eeuwse koopcontracten. (Groninger Archieven: r.a. IIIx 77 folio 196v. en r.a. IIIx 103 folio 101).
2. Van beide opnames is reeds een korte samenvatting gepresenteerd in *Hervonden Stad* 1997, 33-34.

Afb. 2. Voorgevel na restauratie/verbouwing.
Foto: Aletta Bastmeijer.

Afb. 3. Vogelvluchtplattegrond van de Nicolaas Geelkercken, gedateerd 1616. Op dat moment is reeds een gedeelte van de nieuwe omwalling gerealiseerd, die de oude stad en stadsuitbreidingen omsluit. Naast de poort is het complex met Hardewikerstraat 5 en Oude Ebbingestraat 78/80 te zien. Collectie Groninger Archieven.

Het was helaas niet mogelijk om de gehele bouwgeschiedenis van het huis te achterhalen, omdat slechts de linker helft van het huis onderzocht kon worden (Oude Ebbingestraat 78). Aanvullende gegevens kunnen pas worden verkregen als Oude Ebbingestraat 80 wordt gerestaureerd of verbouwd. Een verdere beperking van het onderzoek bestond in het feit dat het pleisterwerk op de muren slechts gedeeltelijk verwijderd is, waardoor mogelijke bouwsporen in de vorm van dichtgezette vensters, gaten van balklagen, aansluitingen van tussenwanden, aftekeningen van schouwen en trappen en dergelijke niet in het zicht zijn geweest. Omdat al deze bouwsporen ongewijzigd bewaard zijn gebleven, kan documentatie in de toekomst alsnog plaatsvinden.

Het archiefonderzoek is verricht door Ria van Loenen, die ook de verwerking van deze gegevens in de tekst heeft verzorgd.

Bouwgeschiedenis

Het pand Oude Ebbingestraat 78/80 ligt in het noordelijkste deel van de Oude Ebbingestraat, vlak voor de Ebbingbrug. Dit enigszins geknikte deel van de straat lag eertijds net buiten de middeleeuwse stadsmuur, die aan de noordzijde van de stad evenwijdig lag aan de Hofstraat en de Hardewikerstraat. In de huizen aan de noordzijde van deze straten worden bij verbouwingen af en toe restanten van deze muur gevonden. De Oude Ebbingestraat werd tot in het begin van de 17e eeuw afgesloten door de Ebbingpoort, die ongeveer ter hoogte van de panden Oude Ebbingestraat 76 en 77/79 lag.

Een belangrijk ijkpunt voor de bouwgeschiedenis van het noordelijke deel van de Oude Ebbingestraat bestaat uit de zeer nauwkeurige stadsplattegrond van Jacob van Deventer uit circa 1560. Op deze kaart zijn de Ebbingpoort en de aansluitende stadsmuur goed te herkennen. Aan de Hardewikerstraat bevindt zich aaneengesloten bebouwing tegen de binnenzijde van de muur. Direct buiten de muur en poort staat geen bebouwing getekend. Ook op de vogelvluchtplattegrond van Braun en Hogenberg uit 1575 staat nog geen bebouwing buiten de

poort getekend. In het begin van de 17e eeuw werd een aanvang gemaakt met de aanleg van een nieuwe, ruimere omwalling, die niet alleen de oude stad maar ook alle uitbreidingen aan de zuidzijde en oostzijde en de noordelijke 'nieuwe stad' zou omsluiten. Met de aanleg van deze nieuwe omwalling verloor de oude stadsmuur zijn defensieve waarde. Op de kaart van Nicolaas Geelkercken (1616) valt de nieuwe omwalling goed te herkennen, deels in uitgevoerde toestand en deels in geprojecteerde toestand. Ter hoogte van de Spilsluizen/Turfsingel is het noordelijke deel van de oude stadsmuur nog goed herkenbaar. Pal naast de Ebbingepoort is de stadsmuur onderbroken door een complex van drie gebouwen, waarin de panden Hardewikerstraat 5, Oude Ebbingestraat 76 en Oude Ebbingestraat 78/80 herkenbaar zijn (afb. 3). De Ebbingepoort moet spoedig daarna gesloopt zijn, aangezien deze niet meer is aangegeven op de kaart van Haubois (1634).

Uit het bouwhistorisch onderzoek is gebleken, dat Oude Ebbingestraat 78/80 tegen de zijgevel van Hardewikerstraat 5 is gebouwd. Een gedeelte van deze gevel met onder meer een restant van een dichtgemetseld venster met de aanzet van een bakstenen segmentboog en een bakstenen bloktandlijst valt op de zolder van Oude Ebbingestraat 78 te zien. Mede op grond van het baksteenformaat op de zolder wordt dit gebouw in de tweede helft van de 16e eeuw gedateerd³. Merkwaardigerwijze is het baksteenformaat op de eerste verdieping aanmerkelijk groter, zodat hier gedacht moet worden aan hergebruikte baksteen⁴.

Het pand Oude Ebbingestraat 78/80 moet kort vóór 1600, (vermoedelijk na 1575) zijn gebouwd, tegen de oostgevel van het reeds bestaande Hardewikerstraat 5. Deze datering wordt bevestigd door de toegepaste baksteen⁵ en de vorm en opzet van de kapconstructie. Links van het pand werd een smalle gang vrijgehouden, waar onder meer goederen naar de eerste verdieping konden worden gehesen. In deze gang was ook een toegang tot de begane grond. De zuidzijde van deze gang wordt gevormd door de noordgevel van Oude Ebbingestraat 76, een pand dat eveneens in de late 16e eeuw is gebouwd. Ook tussen de panden Oude Ebbingestraat 78/80 en 82 lag oorspronkelijk een gang, zoals nog opgemaakt kan worden uit de kadasterkaart van circa 1828. Deze gang is in een latere fase opgedeeld tussen de beide panden en overbouwd.

Het brede, rechthoekige pand Oude Ebbingestraat 78/80 bestond in zijn eerste opzet uit een kelder, twee bouwlagen (begane grond en eerste verdieping) en een steil zadeldak. De voorgevel was uitgevoerd als een tuitgevel of topgevel, zoals nog valt te zien op de kaart van Haubois uit circa 1634. Het pand is geheel onderkelderd; slechts één kelderruimte is overkluisd door een bakstenen tongewelf, de overige ruimten bezitten plafonds van eikenhouten balken en vloerdelen (de begane grond-vloer)⁶. De overige vloeren bestaan eveneens uit enkelvoudige eikenhouten balklagen en vloerdelen. Vanwege de grote overspanningen was het noodzakelijk om de balken in het midden te ondersteunen. Hiervoor zijn, nagenoeg zeker in de eerste bouwphase, onderslagbalken op kolommen ('standvinken') toegepast. In de achterraimte van de eerste verdieping is deze

3. Het baksteenformaat is $26\text{-}28 \times 13\frac{1}{2}\text{-}14 \times 6\frac{1}{2}\text{-}7$ cm (10 lagen = 79-80 cm).

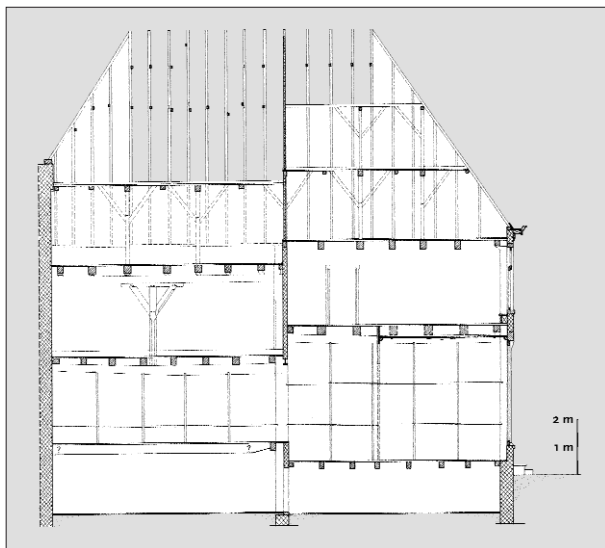
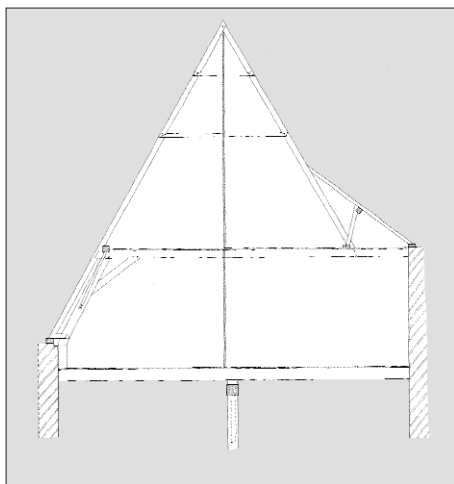
4. Het baksteenformaat is $7\text{-}8 \times 14\text{-}15 \times 30$ cm (10-lagen = 90 cm).

5. Het baksteenformaat is op verschillende plaatsen opgenomen, namelijk in de zuidgevel: $27\text{-}29 \times 12\text{-}12\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}\text{-}7\frac{1}{2}$ (10 lagen = $76\frac{1}{2}$ cm), de achtergevel op het niveau van de vliering: $26\text{-}28 \times 13\text{-}14 \times 6\frac{1}{2}\text{-}7\frac{1}{2}$ cm (10 lagen = $79\frac{1}{2}$ cm) en in de kelder: $26\text{-}28 \times 12\text{-}13 \times 7$ cm (10 lagen = 78 cm).

6. Het voorste deel van de vloer van de begane grond van Oude Ebbingestraat 80 is in beton vervangen in 1933.

constructie bewaard gebleven. De kolom is versierd met overhoekse afschuiningen met halfronde beëindigingen, zogenaamde kapelletjes. De kapconstructie bestond uit eikenhouten sporenparen met twee hooggeplaatste hanebalken, die ondersteund werden door enkelvoudige gebinten (afb. 4). Op de sporen zijn rechte en gebroken telmerken toegepast, waarmee een onderscheid wordt gemaakt tussen links en rechts⁷.

Afb. 4. Doorsnede van de kapconstructie van het achterste deel van het huis. In het linker deel is de oorspronkelijke constructie zichtbaar (Oude Ebbingestraat 78), in het rechter deel de omstreeks 1875 gewijzigde constructie (Oude Ebbingestraat 80). De zolder van het rechter pand is verhoogd tot een volledige verdieping, waarbij de debalk van het onderste gebint is verlengd. Tekening: Maaïke de Goeij en Studio van Stralen.

Afb. 5. Langsdoorsnede van Oude Ebbingestraat 78, gezien naar het noorden. De tekening geeft de situatie zonder het schot op de zolder en met een gestippelde reconstructie van de verdwenen spantbenen van het achterste gedeelte van Oude Ebbingestraat 80. Opvallend zijn de verschillen in de verdiepingshoogten, die hun oorzaak vinden in het gebruik van de ruimten. Op de begane grond is de vakwerkwand zichtbaar, die vermoedelijk in de 17e eeuw is gebouwd. De standvink in de achterraimte op de eerste verdieping behoort tot de oorspronkelijke constructie van eind 16e eeuw. Tekening: Jan van der Hoeve en Studio van Stralen.

7. Dit type telmerken werd algemeen gebruikt tot in het midden van de 16e eeuw. Omdat er geen aanwijzing is voor het feit dat de gehele kap van elders afkomstig is, is er sprake van een relatief late toepassing van dit type telmerken.

Over de indeling van het gebouw en de functie van de ruimten zijn weinig gegevens beschikbaar. Aan de hand van aftekeningen op de zijgevels, kon worden vastgesteld, dat de kelder, begane grond en de eerste verdieping in voor- en achterraumten werden verdeeld door middel van een zware bakstenen dwarsmuur. De verdiepingshoogten van de voor- en achterraumten verschillen op alle bouwlagen (afb. 5). De voorste ruimte op de begane grond is zeer hoog, hetgeen in de voorgevel nog steeds valt te herkennen aan de hoge pui van Oude Ebbingestraat 78. Het vloerniveau van de achterste ruimten ligt enige treden hoger, terwijl het plafond aanzienlijk lager ligt. Dit heeft als gevolg dat de achterste kelderruimten hoger zijn dan de voorste kelderruimten. Op de eerste verdieping is het vloerniveau van de voorste ruimten hoger dan in de achterste ruimten. Dit hoogteverschil weerspiegelt zich ook in het plafond, zodat de voorste zolder hoger ligt dan de achterste zolder.

In de linkerzijgevel (de gevel in de steeg) zijn op de begane grond een doorgang (met een deur) en op de verdieping een venster en een hijsluik gevonden, die tot de eerste fase behoren (afb. 6). Het hijsluik doet vermoeden dat de eerste verdieping in gebruik was voor opslag van goederen. Ook de kap zal een opslagfunctie hebben gehad. De hoge ruimten voorin de begane grond waren vermoedelijk in gebruik voor handelsactiviteiten. Eventuele kantoor- of woonfuncties waren vermoedelijk in het achterste deel van de begane grond gesitueerd. In de achterraimte van de begane grond van Oude Ebbingestraat 78 bevindt zich namelijk een restant van een schouw, die waarschijnlijk tot de eerste fase behoort. In latere fasen is de schouw aangepast.

Verbouwingen in de 17e eeuw

Oude Ebbingestraat 78 werd in 1674 gekocht door Sybrand Strating, die in datzelfde jaar in het huwelijk trad met Anna Schuring⁸. In 1699 werd no. 80 eigendom van Wessel en Jantien Willems. In de koopakte van 8 mei 1699⁹ wordt het pand omschreven als een *“behuysinge en stalhuys ten Noorden daarachter hebbende een uitganck in achter de muur, met alle het geene daer aen aerd en nagelvast is, nevens die daer in staen. De achter liggende plaetsche, staende behuysinghe op vrij eigen grond te westen in de oude ebbingestraete alwaer de gouden schaele uithangt waer uyt jaerlyx aen het huyszittende Gasthuys wordt betaelt twee car. gulden vijf st. pacht.* Met de *“uitganck in achter de muur”* wordt klaarblijkelijk een ‘achterom’ naar de Hardewikerstraat beschreven. Nog datzelfde jaar veranderde het huis weer van eigenaar. Het werd op 1 december 1699 gekocht door Jurgen Technerus van Scheemda, schrijver, die op 4 september 1700 trouwde met Annegien Ebels van Scharmer.

Zeer waarschijnlijk heeft in de 17e eeuw een ingrijpende verbouwing plaatsgevonden, waarbij onder meer de kap is vernieuwd. Waarschijnlijk heeft toen ook een afsplitsing van een gedeelte van het pand plaatsgevonden, waarbij op de begane grond een vakwerkmuur geplaatst is. De eerste verdieping en de zolder bleven in deze fase ongedeeld. Verdere wijzigingen konden voornamelijk niet worden aangetoond, hoewel verwacht mag worden dat de gevels, de indeling en interieurafwerking zijn aangepast¹⁰.

8. Groninger Archieven: Coll. Mej. M. de Visser, Inv. nr.: 200, 102, 103. Hieraan is ook de latere bewoningsgeschiedenis ontleend, tenzij anders aangegeven.

9. Groninger Archieven: r.a. IIIx 77 folio 196v.

10. Deze verbouwingen zijn niet eenduidig aan de bewoningsgeschiedenis te koppelen.

Afb. 6. Aangezicht van het oorspronkelijke hijsluik op de eerste verdieping van Oude Ebbingestraat 78. Het hijsluik functioneert vrijwel ongewijzigd als doorgang tussen de voorkamer op de eerste verdieping en de zijkamer.

Bij de vernieuwing van de kap heeft men de constructie aanzienlijk gewijzigd, echter met hergebruik van zoveel mogelijk bestaand materiaal. Sporen uit oorspronkelijk verschillende sporenparen zijn tot nieuwe combinaties samengevoegd, zonder op de telmerken te letten. Slechts in vier gevallen zijn de oorspronkelijke sporenparen behouden. Het overgrote deel van de hanebalken is vernieuwd. In het voorste deel van de zolder zijn spanten met dubbele gebinten geplaatst. In het achterste deel van het huis bleven de enkelvoudige gebinten bewaard. De opslagcapaciteit van het huis is belangrijk vergroot door het aanbrengen van vlieringvloeren, zowel in het voorste deel als het achterste deel van het huis. Hiertoe zijn grenenhouten hangbalken toegevoegd, die met ijzeren beugels aan de flieringsplaten in de gebintenconstructie zijn bevestigd.

De begane grond werd in de lengterichting opgedeeld door de bouw van een vakwerkmuur ter plaatse van de onderslagbalken op standvinken. Deze vakwerkmuur bestaat uit een stelsel van verticale en horizontale eiken balken, dat is ingevuld met baksteen.

18e-eeuwse en vroeg-19e-eeuwse verbouwingen

Het linker deel van het pand (Oude Ebbingestraat 78) veranderde in 1709 driemaal van eigenaar. Eerst werd het gekocht door Everhard Schuring en door Reinbertus Schuring, die beiden kort daarna overleden. Het huis werd op dat moment bewoond door Matias Meyborgh. De volgende eigenaar werd Jan Peter Ronsden, die reeds in de kelder woonde. Van 1725 tot 1741 werd het pand bewoond door Berend Ronsden, procureur.

Het rechterdeel van het pand (Oude Ebbingestraat 80) werd in 1712 bewoond door Jan Jurgen van Velsen en van 1717 tot 1747 door de olderman Johannes Schreuder, uit Buxtehude bij Hamburg. Jan Schreuder en zijn vrouw Odilia Dijkhof hadden blijkens een contract uit 1725 de woning voor een periode van negen jaar gepacht van Annegien Ebels, de weduwe van de schrijver Tegnerus¹¹.

Na de dood van Jan (Johannes) Schreuder werd het pand van 1748 tot 1778 bewoond door Christoffel Schreuder en diens vrouw Grietje Jans Muntendam. Verder werd het achtereenvolgens bewoond door Matias van der Aa, wolkammer, (1750) en de vrijgezel Jan Schreuder (1768). De laatste(?) Schreuder die het pand bewoonde was Klaas Berends Schreuder, van beroep hoedenmaker, die het in 1817 betrok met zijn vrouw Maria Meyer.

Over de veranderingen van het pand in de 18e eeuw en vroege 19e eeuw zijn zeer weinig gegevens aangetroffen, vooral omdat de laat-19e-eeuwse verbouwingen het huis ingrijpend hebben veranderd.

Aan te nemen valt dat de geveltop van de voorgevel reeds in de 18e eeuw is gesloopt, om een lijstgevel aan te brengen. Het schildeind van de kap moet eveneens bij deze verbouwing zijn aangebracht. Op dit moment zijn zelfs geen restanten van de interieurafwerking uit die periode gevonden. Wel is duidelijk geworden dat de afwerking in deze periode sober en eenvoudig moet zijn geweest, hetgeen mogelijk een aanwijzing is voor het feit dat het gebouw nog steeds een overwegende opslagfunctie bezat. Op de zolder van Oude Ebbingestraat 78 is een hijsinstallatie aangebracht, bestaande uit een hijsbalk en een hijsrad (afb. 7). Waarschijnlijk hield dit verband met de aftopping van de voorgevel, waardoor er aan de voorzijde geen plaats meer was voor een hijsinstallatie. In de achterkamer op de eerste verdieping van Oude Ebbingestraat 78 is een bronzen pijlgewichtje van een trooise ons (30,4 gram)¹² gevonden, dat deel uitmaakt van een zoge-

Afb. 7. Hijsrad op de zolder van Oude Ebbingestraat 78, vermoedelijk uit de 18e eeuw daterend. Foto: Jan van der Hoeve.

11. Groninger Archieven: r.a. IIIx 103 folio 101.

12. In het trooise gewichtstelsel, vernoemd naar de Noordfranse stad Troyes, wordt een pond (480-490 gram) onderverdeeld in 16 ons van circa 30 gram.

naamd sluitgewicht. Een sluitgewicht bevat een samenhangende reeks komvormige pijlgewichtjes, die in elkaar kunnen worden geplaatst en door een beugel vergrendeld kunnen worden. Pijlgewichten werden gebruikt voor het wegen van kostbare goederen, zoals goud, zilver, medicamenten en kleurstoffen. Op grond van de merken wordt het gevonden pijlgewichtje gedateerd in 1752 (afb. 8)¹³.

Vermoedelijk dateren de bakstenen scheidingswand op de eerste verdieping en het houten schot op de zolder uit de 18e eeuw (afb. 9).

Afb. 8. Messing pijlgewichtje van 1 trooise ons (30,4 gram), afkomstig uit een sluitgewicht. In het gewichtje staan de volgende merken: (1) een franse lelie als teken van het trooise gewichtstelsel, (2) een leeuw met pijlenbundel, zwaard, kroon en de letters I, L en A, vermoedelijk het merk van de ijkmeester-generaal van de Noordelijke Nederlanden: Iacob l'Admiraal, (3) de letter S voor het jaar 1752 en (4) het getal 2 als aanduiding voor het gewicht van 2 lood (=1 trooise ons). Het gewichtje is voor de foto op zijn kant gelegd. Foto: Jaap Buist.

Verbouwingen van Oude Ebbingestraat 78 in de late 19e en 20ste eeuw

In de tweede helft van de 19e eeuw hebben ingrijpende verbouwingen plaatsgevonden, die het karakter van het pand in sterke mate bepaald hebben.

Het linkerpand (Oude Ebbingestraat 78) is in 1870 verbouwd, zoals blijkt uit de bouwaanvraag van P.H. Kuhn¹⁴. Bij deze verbouwing werd het voorste deel van de gang aan de zuidzijde in twee bouwlagen overbouwd, onder meer ten behoeve van de plaatsing van een nieuwe trap. De oude voorgevel werd gesloopt en vervangen door een brede lijstgevel, die zich voor zowel het huis als de overbouwde gang bevindt. De pui bestaat uit een portiek-entree tussen twee etalagevensters. De houten puibalk wordt ondersteund door twee rijk versierde gietijzeren kolommen.

13. Onderzoek door Maaïke de Goeij. Voor meer informatie wordt verwezen naar: G.M.M. Houben en D.A. Wittop Koning, *2000 jaar gewichten in de Nederlanden, stelsel, ijkwezen, vormen, makers, merken, gebruik*, Lochem 1980.

14. Groninger archieven: Secretarie-archief van de gemeente Groningen, 530-5/3666 1870.

Afb. 9. Detail van de kapconstructie: links is het vermoedelijk 18e-eeuwse houten schot te zien, rechts de sporen (diagonaal) en vernieuwde hanebalken (horizontaal).

Foto: Jan van der Hoeve.

Ten behoeve van de verbinding tussen de overbouwde gang en de winkelruimte werd een groot deel van de zuidelijk zijgevel gesloopt en vervangen door een zware houten balk, die is opgelegd op een ronde ijzeren kolom en aan de puibalk is opgehangen. In de hoge voorruimte van de begane grond bevonden zich een winkel en een smalle achterruimte, onderling gescheiden door een houten pui met vier bovenlichten. De winkel kreeg een stucplafond met karakteristieke laat-19e-eeuwse decoraties (afb. 10). In de kantoorruimte was de balklaag in het zicht. In de achterruimte van de begane grond bevond zich vermoedelijk een woonruimte, die licht verkreeg via twee grote 19e-eeuwse schuiframen in de zuidelijke zijgevel. De schouw tegen de achtergevel werd gemoderniseerd.

Afb. 10. Stucplafond van de winkel van Oude Ebbingestraat 78 met geprefabriceerde decoraties, 1870. Rechts is de balklaag van de overbouwde gang zichtbaar. Foto: Jan van der Hoeve.

Afb. 11. Restant van het behang in de voorkamer op de eerste verdieping van Oude Ebbingestraat 78, gesitueerd tussen de balken. Pas in de 20ste eeuw werd een verlaagd plafond aangebracht, zodat deze strook behang bewaard is gebleven. Foto: Aletta Bastmeijer.

De eerste verdieping werd ingericht tot woonruimte, die toegankelijk was via de trap in de overbouwde gang aan de zuidzijde. In de voorruimte bevonden zich een voorkamer en een keuken. Deze inbandige keuken werd verlicht door middel van een legraam in het plafond, dat zijn licht verkreeg door middel van een koker in de kapconstructie. De voorkamer verkreeg een schouw tegen de voormalige zijgevel, naast het voormalige hijsluik. Dit hijsluik werd verbouwd tot een toegang tot de zijkamer in de overbouwde gang. Opmerkelijk is dat de indeling van de voorgevel niet correspondeert met de indeling van de plattegrond, zodat de gevel tussen de voor- en zijkamer zich midden voor het rechter venster bevindt. Een scheef wandje vormt een geïmproviseerde oplossing. Van de interieurafwerking zijn onder meer restanten van het behang bewaard gebleven. Ook tussen de balkkoppen bevindt zich behang uit 1870, waaruit geconcludeerd kan worden, dat de balklaag nog in het zicht was (afb. 11).

In de achterruimte bevond zich een achterkamer, waarvan de 19e-eeuwse interieurafwerking tot voor kort vrijwel gaaf en compleet was: een schouw met een omstuct rookkanaal met pilasters (boezem)¹⁵, een gedecoreerd stucplafond en twee zesruitsschuifvensters met een complete binnenbetimmering.

In 1939 is de pui gemoderniseerd door middel van lichtreclamebakken en een overstekende luifel. Later is de pui versoberd door de verwijdering van de luifel, het aftimmeren van de bovenlichten en de vernieuwing van de deur. Ook de interieurafwerking van de winkel en de bovenwoning is na de Tweede Wereldoorlog aanzienlijk versoberd, waarbij verlaagde plafonds en voorzetwanden zijn aangebracht. Bij de huidige restauratie is de pui weer hersteld in de 19e-eeuwse vorm, echter zonder dat de oorspronkelijke plafondhoogte in de winkel is hersteld. Voor het appartement op de eerste verdieping is gekozen voor moderne voorzetwanden en verlaagde plafonds.

15. De schoorsteenmantel was reeds bij een verbouwing in de jaren zestig of zeventig verwijderd.

Verbouwingen van Oude Ebbingestraat 80 in de late 19e en 20ste eeuw

Ook het pand Oude Ebbingestraat 80 is in het derde kwart van de 19e eeuw ingrijpend verbouwd, waarbij onder meer een nieuwe voorgevel tot stand is gekomen. In 1870 werd A. Meyer, in 1885 C. Niessen eigenaar van het pand. De nieuwe pui had een soortgelijke opbouw als de winkelpui van Oude Ebbingestraat 78 (afb. 12). Het achterste deel van de zolder werd verhoogd tot een volledige verdieping (tweede verdieping), waarbij de noordgevel is verhoogd en de kapconstructie is aangepast (zie afb. 4). Het voorste deel van de zolder bleef ongewijzigd, afgezien van de plaatsing van een zeer hoge dakkapel op het schildeind van het dak. De hoge dakkapel is zeer opvallend in het straatbeeld, zowel door zijn hoogte en vorm (met tot voor kort glazen zijwangen) als door de asymmetrische plaatsing op het dak. Verder zijn de indeling en interieurafwerking van de begane grond, eerste verdieping en zolder gemoderniseerd. Hiervan zijn nog vele elementen bewaard gebleven, met name op de eerste verdieping en het achterste deel van de zolder (tweede verdieping). Noemenswaard is de houten schouw met neo-baroke consoles in de achterkamer op de tweede verdieping.

Afb. 12. Voorgevel van Oude Ebbingestraat 80, bestaande toestand 1933. Tekening Joh. Prummel, architect.

In 1925 werd de functie van het pand omschreven als “woning-winkel-werkplaats”. Met name de werkplaats achter het huis verkeerde in bouwvallige staat. In een bouwvergunning vroeg de eigenaar toestemming “om zijn open plaats wat te vergroten, daar de zoldering van de oude werkplaats is ingestort wegens verrotting” en klaagde dat “zijn werk erom moet stilstaan, daar de poetsmachine en motor in de open tocht niet kunnen blijven staan”¹⁶. Bij de verbouwing van 1933 werd het pand gesplitst in een winkel met bijhorende woning op de begane grond en een bovenwoning, naar ontwerp van de architect Joh. Prummel. Het voorste deel van de winkelvloer werd vervangen door een constructie van gewapend beton. In de

16. Groninger Archiven: Bouwvergunningen 8016, nr. 531.

voorgevel werd een nieuwe pui geplaatst met een diep portiek, dat niet alleen de winkel ontsloot maar ook de (nieuwe) trap naar de bovenwoning. Het portiek werd geflankeerd door twee zelfstandige etalagekasten. Het magazijn in het achterhuis werd verbouwd tot een woonkamer, waartoe onder meer een lichtkoker is aangebracht die de eerste verdieping en zolder doorsnijdt. Om op de begane grond ruimte te winnen is de gang naast het gebouw bij de woning getrokken. Daartoe is de noordgevel voor een deel gesloopt en vervangen door een portaal van stalen balken.

In 1960 en 1962 hebben verbouwingen plaatsgevonden op de begane grond van Oude Ebbingestraat 80 en Hardewikerstraat 5 voor een herinrichting en vergroting van de winkelruimte. Ook in 1971 en 1982 hebben nog aanpassingen plaatsgevonden. In 1984/85 is de huidige winkelentree en pui tot stand gekomen.

Conclusie

Het onderzoek van Oude Ebbingestraat 78 heeft veel bijzonderheden over de oorspronkelijke opzet en indeling van het pand (Oude Ebbingestraat 78/80) in de late 16e eeuw en over de latere aanpassingen aan het licht gebracht. Desondanks zijn nog veel vragen overgebleven, die mogelijk opgelost kunnen worden als ook Oude Ebbingestraat 80 wordt onderzocht. De oorspronkelijke constructie van het pand Oude Ebbingestraat 78/80 is bijzonder door de opzet en structuur. De grote breedte maakte het noodzakelijk om de balklagen in het midden extra te ondersteunen, waartoe onderslagconstructies op standvinken zijn toegepast. Van deze onderslagconstructies zijn grote delen bewaard gebleven, deels opgenomen in latere tussenwanden. In de 17e eeuw zijn op de begane grond tussenwanden in een vakwerkconstructie aangebracht, die in Groningen tamelijk zeldzaam zijn. Bij de vondst van deze wand werd verondersteld, dat dit het enige bewaard gebleven exemplaar was. Intussen is een soortgelijke, echter eenvoudiger uitgevoerde, vakwerkwand gevonden tussen de panden Vismarkt 36 en 38. Verder zijn er in de archieven van de Stichting Monument en Materiaal gegevens gevonden van een 17e-eeuwse vakwerkwand tussen de panden Folkingestraat 53 en 55.

Ten aanzien van de oorspronkelijke functie zijn enige aanwijzingen gevonden, die doen vermoeden dat de eerste verdieping en de zolders oorspronkelijk voor opslag van goederen dienden. Waarschijnlijk bevonden zich in de achterste ruimten op de begane grond woon- en kantoorruimten. Dit zijn namelijk de enige plaatsen waar tot op heden aanwijzingen zijn gevonden voor schouwen uit de bouwtijd (de late 16e eeuw). Het ontbreken van sporen van 18e-eeuwse indelingen en interieurafwerkingen doet vermoeden dat het huis toen nog een opslag-functie gehad. Zoals door het archiefonderzoek is bevestigd was het gebouw reeds vroeg gesplitst, waarbij zelfs de kelder apart gebruikt (bewoond) werd. Het pand is ingrijpend gewijzigd bij de verbouwingen in het derde kwart van de 19e eeuw, hetgeen mogelijk te maken heeft met de herbestemming van de eerste verdieping voor woondoeleinden. Op de begane grond zijn winkels ingericht.